

ELŐSZÓ.

Gróf Bethlen István kezdeményezésére határozta el 1917 tavaszán a volt cs. és kir. hadseregfőparancsnokság, hogy a magyar királyi kormánnyal egyetértően a középponti hatalmak hadai által megszállott Románia fővárosába, Bukarestbe a román irredentista mozgalmak tanulmányozására és azoknak a körülményeknek kipuhatolására, amelyek Románia 1916-iki orvtámadását megelőzték, szakemberekből álló bizottságot küld ki. Gróf Bethlen István ajánlatára a volt cs. és kir. hadseregfőparancsnokság a magyar királyi kormánnyal egyetértően engemet és mint gazdasági s pénzügyi szakértőt dr. *Ajtay* József m. kir. miniszteri tanácsost küldött ki. Szolgálati tekintetben a *Palló* János volt cs. és kir. vezérkarhoz beosztott százados, jelenleg a nemzeti hadsereg őrnagyának parancsnoksága alatt levő „K. u. k. Abwehrstelle bei der Zentralpolizei in Rumänien” nevű katonai különítményhez nyertünk beosztást.

Mikor 1917 június 17-én Bukarestben szolgálattételre jelentkeztünk, ott találtuk *Gagy* Jenő országos allevéltárost, aki a bukaresti polgári magyar missziótól munkatársul szintén hozzánk osztatott be. Ugyanez év szeptember elsején kis társaságunk újabb szakértő munkatárssal, dr. *Gyórfy* Istvánval, a Magyar Nemzeti Múzeum őrével szaporodott meg.

Legelső feladatunknak tekintettük a nyomtatott és a kéziratos anyag összegyűjtését. Ez a feladat nem volt olyan könnyű, amint első tekintetre látszott. A németek egy pár hónappal megelőztek minket és pedig lehető nagy apparátussal rendelkezve, a szükséges kéziratos és nyomtatott anyag java-részét lefoglalták. Azonkívül a német, osztrák-magyar, bolgár és török katonai hatóságok az egyes közhivataloknak katonai célokra való igénybevétele alkalmával akaratlanul is tömérdek kéziratos és nyomtatott anyagot semmisítettek meg. Mindazáltal sikerült tizenhat hónapra terjedő működésünk ideje alatt egy, körülbelül 5000 kötetnyi könyvtárt, igen tekintélyes folyóirat- és hírlapgyűjteményt összeállítanunk, valamint az értékes kéz-iratos anyag nagy tömegét is összegyűjtenünk.

Célunk volt ezt a nagybecsű anyagot Budapestre hozni. E törekvésünk azonban a volt cs. és kir. hadügyminisztériumban erős ellenállásra talált. Formailag is, jogilag is igazolt volt a hadügyminisztérium álláspontja, mert tényleg, gyűjteményünk jellege hadizsákmány lévén, a vele való rendelkezési jog is a hadügyminisztériumot illette meg. El kell azonban ismerni, hogy a volt cs. és kir. hadügyminisztérium a legnagyobb lojalitást tanusítva, határozott nyilatkozatot tett arra vonatkozóan, hogy az összegyűjtött anyagot feldolgozás végett nemcsak rendelkezésére bocsátja a magyar kormány megbízott szakembereinek, hanem a feldolgozás költségeit is viseli.

1918 októberében, tekintettel az egyre bizonytalanabb hadi helyzetre, a cs. és kir. hadügyminisztérium elrendelte, hogy a munkálatokat gyorsan be kell fejezni és az összes anyagot katonai fedezet alatt Bécsbe kell a hadügyminisztériumba küldeni. Először a kéziratos anyag küldetett fel és azt követte október utolsó napjaiban a nagyobb tömegű könyv-, folyóirat- és hírlapgyűjtemény.

Ez utóbbi küldeményt a monarchia összeomlása és a budapesti „őszirózsás forradalom” útban találta. November vége felé *Gagy* Jenőnek értésére esett, hogy a szállítmány nem jutott Bécsbe, hanem itt rekedt valamelyik teherpályaudvaron. Azonnal lépéseket tett, hogy valamelyik hatóság, vagy intézet e rendkívül értékes anyagot beszállíttassa és elhelyezze. Nem vállalkozott rá senki. Hogy a vasuti állomásfőnökség, amelynek a kocsikra szüksége volt, ki ne dobassa, *Gagy* Jenő saját költségén beszállíttatta a Szentkirály-utca 7. szám alatt levő házba, hol kisebb része a ládába csomagolt anyagnak az előcsarnokban, nagyobb része pedig a hátsó udvarban szabad ég alatt helyeztetett el. Egész télen verte az eső és a hó és rágták a beléjük költözött patkányok, eltekintve attól, hogy a felbomlott ládák papiranyagát a házbeli cselédség tűzgyújtó anyagul alaposan megdézsmálta.

Március 10-ike után báró *Bánffy* Zoltán külügyminiszteri titkár úr, értesülvén tőlem e gyűjtemény sorsáról, lépéseket tett, hogy a külügyminisztérium ez értékes anyagot megmentse. Mielőtt közbelépésének sikere lett volna, március 21-én a proletárdiktatura vette birtokba az országot és báró *Bánffy* Zoltán kénytelen volt elmenekülni. Tett lépéseinek eredményeképpen azonban a külügyi népbiztosság egyik tisztviselője hozzám fordult a gyűjtemény birtokbavétele érdekében. Nem akarván e „jeles társaság”-gal egyáltalán szóba állani, kijelenttem, hogy nekem az egész dologhoz semmi közöm. Forduljanak *Gagy* Jenőhöz. Fizessék ki neki a beszállítás költségeit s azután, ha úgy tetszik, vegyék birtokukba. Ez meg is történt és a gyűjteményt elszállították a külügyi népbiztosságnak a királyi palotában levő helyiségeibe.

A múlt év augusztus 26-án, a román megszállás idején, a román katonai rendőrség (a hírhedt Siguranța) megidézett. Az idézetre megjelentem. Bukaresti működésem iránt érdeklődtek és azt kérdezték, hogy hol vannak azok az iratok és könyvek, amelyeket Bukarestben összegyűjtöttünk? Miután láttam, hogy nagyon pontosan vannak tájékozva mindenről, jegyzőkönyvre adtam mindazt, ami bukaresti működésemre vonatkozott. A gyűjtemény fennebb elbeszélte történetét is elmondottam nekik. El kell ismernem, hogy udvariasan és nagyon tisztességesen viselkedtek velem szemben. Bukaresti munkatársaimra vonatkozólag egyetlen kérdést sem intéztek hozzám. E kihallgatás után pár nappal megjelentek a külügy-minisztériumban s az ott kibontatlanul heverő ládákat átvették és elszállították.

A tizenhat hónapos munkával összegyűjtött anyag elve-szett. Tartalmának lényege azonban nemcsak megmaradt, hanem fel is van, legalább nagy vonásaiban, ebben a könyvben dolgozva. Nem elégedtem meg a gyűjtés egyszerű munkájával, hanem az összegyűjtött anyagot tanulmányozás közben vázlatosan fel is dolgoztam. Szándékom volt tanulmányom eredményét terjedelmesebb *Jelentés* alakjában bukaresti munkás-ságomról való beszámoló gyanánt megbízómnak, a cs. és kir. hadügyminisztériumnak hivatalos úton átadni. E Jelentésem el is készült 1918 október közepéig és magában foglalta e könyv első tizenegy fejezetét majdnem szórói-szóra. Később csak annyit változtattam rajta, amennyit az utóbbi események során napfényre került adatok feltétlenül megkívántak. A három utolsó fejezetet (XII–XIV.) most írtam.

Könyvem magában foglalja a román irredentista mozgalmaknak egész történetét, de csak első hézagos és hiányos feldolgozásában. Sajtó alá csak akkor akartam adni, mikor a Bukarestben összegyűjtött egész anyagot teljesen feldolgozhattam volna. Fájdalom, ez a fennebb elbeszélte események következtében lehetlenné vált. Nem hiszem, hogy valaha magyar embernek sikerüljön az elveszett anyagot még egyszer összegyűjtenie, azért tekintettel a kérdés igazán égetően aktuális voltára, szükségesnek véltem művemet e hiányos alakjában is a magyar olvasóközönség elé bocsátani. Nem lehetetlen, hogy a románok is meg fogják írni ez irredentista mozgalmak történetét, mert hiszen ezek a mozgalmak az ő nemzeti történelmöknek sokkal inkább kiegészítő részei, mint a miénknek. Nekik módjukban fog állani könyvem tévedéseit kijavítani és hiányait pótolni. Egyben azonban biztos vagyok, abban ugyanis, hogy ha lesz bennök egy csepp igazságérzet, a tárgyilagosságot és a való igazság kiderítésére való törekvést nem fogják tőlem megtagadhatni.

Ezt a könyvet nem propaganda, vagy hazafias izgatás,

hanem a történeti igazság kiderítése és okulás céljából írtam. Írtam abban a hitben, hogy ezt a nemzetet semmiféle hazugságon, semmiféle csaláson alapuló erőszakkal nem lehet tönkretenni vagy megsemmisíteni, mert erős pajzsa, sőt erős vára neki a történeti, a jogi, a földrajzi és a gazdasági igazság.

Könyvemet nem hízelgésből, nem udvariasságból ajánlottam gróf Bethlen Istvánnak és nem is azért, mert az ő közbenjárása tette lehetővé, hogy tizenhat hónapon át a legkedvezőbb körülmények között foglalkozhattam a román nemzetiségi törekvésekkel, azokkal a kérdésekkel tehát, amelyeknek tanulmányozásával férfikoromat öregségem küszöbéig töltöttem. Egyszerűen csak külső kifejezést akartam adni annak az együttérzésnek, amely engem és gróf Bethlen Istvánt majdnem két évtized óta az erdélyi magyarság védelmében helyzetünk, foglalkozásunk és életviszonyaink különbözősége ellenére is szellemileg és érzésben állandóan összekapcsolt.

Nem mondhatom, hogy életem szenvedések vagy nagy megpróbáltatások között folyt volna le, de azért a sors engem sem kímélt meg. E megpróbáltatások között legfájdalmasabb az a tapasztalatom volt, hogy életem legfőbb törekvésének célját: a románság részéről jövő veszedelem iránt való köztudat felébresztését nem sikerült a közvéleményben elevenen ható erővé tennem. Kétségeim és elkedvetlenedéseim visszavisszatérő pillanatai azonban hamar elmúltak, mikor rá gondoltam, hogy még sem vagyok egyedül és hogy azok között, akik velem egy célra törnek, ott van Bethlen István is. Ha nem hallják meg az én szavamat, meg fogják hallani az övét!

Az övét sem hallgatták meg. Erdély elveszett s most mindketten hontalanok vagyunk. Lehetünk-e mások mi, akiknek ősei: országnagyok és egyszerű székely katonák kárhóztak gyanánt nem pihenhetnek sírjaikban nyugodtan, míg oláh parancsol a Hunyadiak, Bethlenek és Rákócziak országában? – Amíg élek, tollammal harcolni és küzdeni fogok az *oláhok* ellen Erdély felszabadításáért. És ha most sem fognak meghallgatni, azt sem bánom. Szokva vagyok hozzá. Biztos vagyok benne, hogy Bethlen István is küzdeni fog Erdély felszabadításáért utolsó leheletéig. Vajjon a jövőben hallgatni fognak-e rá?

Ha az erdélyi magyarok és székelyek tanácsot kérnének tőlem: mit cselekedjenek Erdély felszabadításáért és addig is, míg ez lehetséges lesz, az erdélyi magyarság faji és kulturális integritásának megvédelmezéséért? azt tanácsolnám: Hallgassanak Bethlen Istvánra!

Budapest, 1920 szeptember 25-én.

JANCSÓ BENEDEK.